

**Kongl. maj:ts befallningshafwandes
i Westmanland, underdåniga embets
betänkande, om tilståndet i länet, och hwad
til näringarnes upkomst och befordran lända
kan. I underdånighet insändt den 30 juni 1**

Västerås
1793

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

VÄSTMANLANDS LÄN

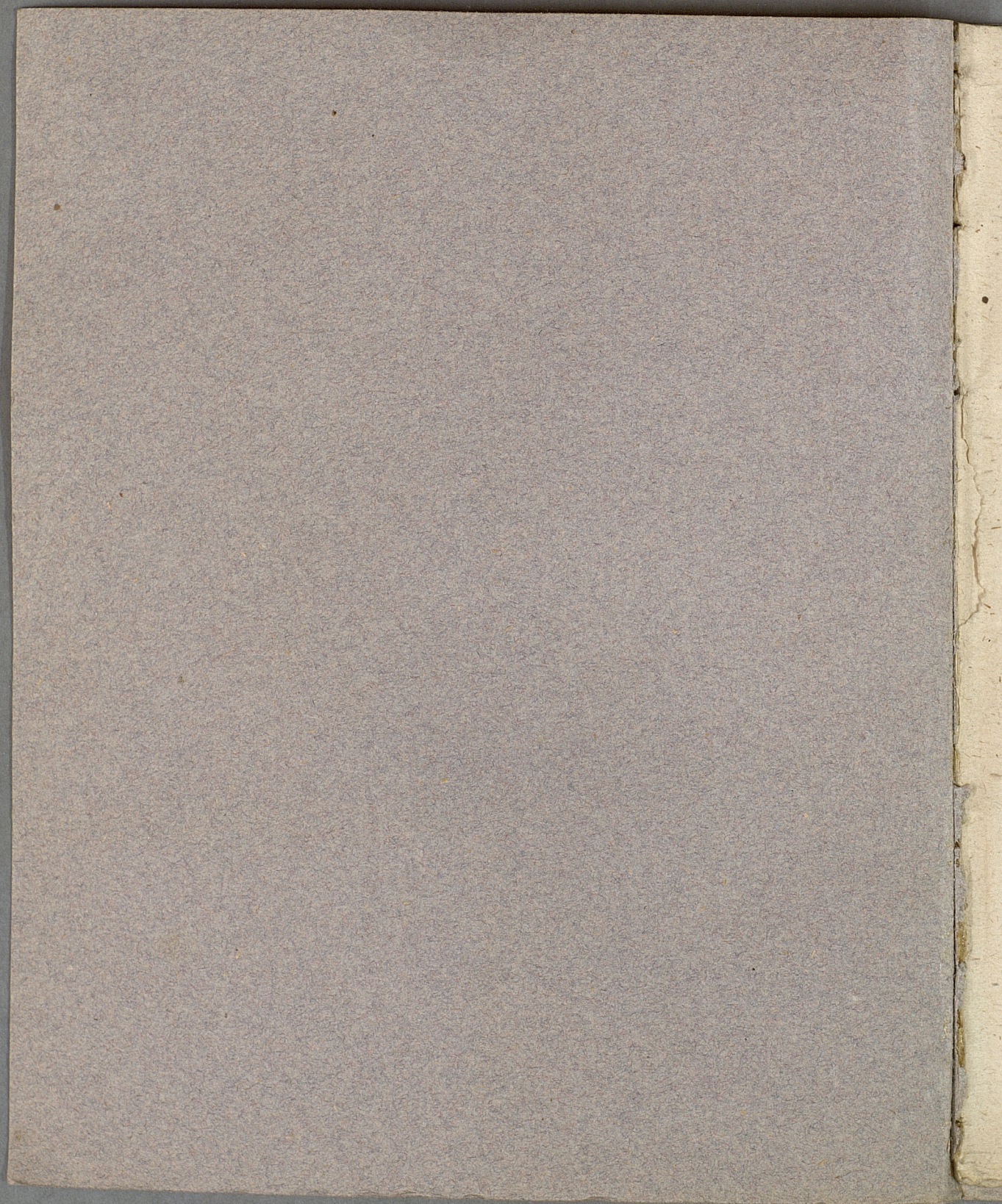
Statist.

So.

Lokal

(P₂)

1700°-1829

Statist.
SV.
Län- /
(Statist.
SV.
170 Lokal
(Br.)
1700-1829

Kongl. Maj:ts
Befallningshafwandes
i Westmanland,
Underdåniga Embets Betänkande,
Om
Tillståndet i Länet, och hwad til Nåringarnes
upkomst och befordran lända kan.
I underdånighet insändt den 30 Junii 1792, och på
flere Länets Innewanares begäran, med Nådigste
tillstånd, til trycket befordradt.

WESZENS,
Tryckt hos JOHAN LAUR. HORRN, 1793.

Finn på Länshögskolan
Västmanl.

1870
The following is a list of the
names of the persons who
were present at the
meeting of the
Board of Directors
of the
City of
New York
held on
the
10th day of
January
1870.

GUSTAF ADOLPH med GUDS Nåde,
Sweriges, Göthes och Wendes Konung
2c. 2c. 2c. Arfwinge til Danmark och No-
rige, Hertig til Schleswig, Hollstein 2c. 2c.

Wår Ynnest och Nådiga Benågenhet med GUD
Allsmågtig, Troman, Grefwe, Öfwer. Hof-
Stallmästare, Landshöfding, Commendeur af Wår
Nordstjerne och Riddare af Wår Swårds Orden!
Under Wår hjerteliga sorg och de wigtiga bekymmer
densamma åtfölja, söka WJ ingen annan tröst, än
uti omsorger för et älskadt folk och Fädernesland,
men kunna hwarken säkrare upfylla dem eller mera
tilfredsställa Wår Sonliga lydnad och oföränderliga
wördnad för Wår Högfälige Herr Faders wilja
och minne, än då WJ uti alt söka at följa de grun-
der Han lagt och följt för Sin ärofulla Regering.

Ut samla af tiden och erfarenheten de kunskaper
hwillka derwid fordras, tillåta hwarken Wår Egen
nitfulla hug eller Rikets närwarande omständighe-
ter. WJ söka dem dertfore til en del hos Redelige
och wälsinnade Embetsmän, och wele i sådan affigt
härmed af Eder infordra icke allenast en berättelse
om werkliga tilståndet uti det Eder nådigst anför-

trodde Lån, utan åfwen Edert utlåtan-
de om de bästa och säkraste utvägar at befordra dess nytta, åker-
brukets och näringarnes förbättring och Junewå-
narnes så allmänna som enskilda trefnad. WJ
lämne Eder härigenom et behagligt tilfälle at up-
fylla de pligter Eder åligga. Om ämnets wig
förbjuder et förhastande, hwarunder sunda förslager
sällan mogna, lären J dock nogsamnt inse huru hö-
geligen WJ längta, at så snart möjeligen wara
Lån, inhämta Edert underdåniga swar. WJ befalle
Eder GUD Allsmågtig Nådeligen. Stockholms
Slott den 12 April 1792.

Under Min Allernådigste Konungs och Herres Minders
årighet.

CARL.

E. SCHRÖDERHEIM.

Stormågtigste Allernådigste Konung!

Då hoppet at styras af Eders Kongl. Maj:ts milda Spira, varit den enda tröst, et förjande Folk ågt, i den nästan til förtwiflan bragte bedröfwelsen, öfwer mistningen af den måst ålskade Konung, och hwarförutan känslans häftighet til äfventyrs icke funnat beståmmas; finner hwar trogen Undersåte detta hopp, icke allenast befåstadt utan lifwadt af den gladaste framtida utsigt, enår Eders Kongl. Maj:it i Råder anfedt och förklaradt Sin enda tilfridsställelse wara, at i alt följa de grunder Des Höghstsalige Herr Fader lagt för Sin ärefulla Regering.

Så liflige de tåtar varit, som runnit wid Eders Kongl. Maj:ts Herr Faders Graf, och hwilka i alla tider mera än Häfdatecknarens intyganden, skola bewitna det odddliga minne, Hans wishet och kärlek förwarar; så brinnande äro ock de förböner om wålsignelse, et troget Folk för Eders Kongl. Maj:ts lyckliga Regering utgjuter: Och då jag nu går at fullgöra Eders Maj:ts Befallning, uti Nådiga Skrifwelsen den 12 nästledne April, at i underdånighet inberätta Låhnets tillstånd och hwad til befordran af des nytta och Naringarnes förkofran lända kan,

fordrar sanningen och min pligt, at å Innervänarens vägnar i detta mig Nådigt anförtrorde Högdingedöme, i djupaste underdånighet förklara: at deras trohet och nit, hylhör Eders Kongl. Maj:t såsom et Lagligt Arf, och at de känna i pligten af lyd- nad och tillgifwenhet det enda medel i sin hand, at lätta Rege- ringsbördan och de smärtesfulla bekymmer, hwarmed Eders Kongl. Maj:t densamma tilltrådt; Wärdigas därföre Allernådigtste Ro- nung! icke misströsta, om denna min underdåniga Berättelse, i afseende å wälstånd och förmögenhet, upträcker owäntade brister, inom denne af mitt inseende beroende krets, och at jag således blir en obehaglig anledning at öka omsorger och bekymmer; Eders Kongl. Maj:t finner i föreningen emellan Sig och Sitt Folk densamma styrka, med hwilken Eders Kongl. Maj:ts Herr Fader utfördt Sine Störwerk: dämpadt ondskan, stingrat för- domar, utspridt uplysning och segradt öfwer fienderne; Och med denne skal ock Eders Kongl. Maj:t under Guds bistånd, fullkom- na dem af Hans Werk, hwilka afunden icke kunde fördraga och ondskan därföre afbröt.

Westmanlands Högdingedöme, som består af Westerås, Sahla, Arboga och Köpings Städer, samt innefattar 13 Hä- rader, 70 Socknar och 2815 oförmedlade Hemmantal, deraf 1936 äro Skatte, 374 Krono och 505 Frälse, lyser för det närwarande öfwer 70,000 människor, hwilka af Landt- och Bergsbruk, Handel och Sjöfart taga sin Naring; Dese Nä- ringsfång, ehuru i allmänhet hwar i sitt slag stötte med all den flit och industrie, vinningslystnaden wansligen upwäcker och af sednare tidens prisvärde Författningar, samt under tiden lycklige tillfällen endels märkeligen understödde, hafwa dock icke för- mått utsprida någon allmän wälmåga; I närwarande tider ef- terlemna de, både för arbetaren och Jöklaren knapp utkomst, och förhåller tilståndet i allmänhet sig så, at ganska få inom hwarje krets kunna anses wälbehållne, någon del sjelfägande och burgne,
men

men mängden af föga förmögenhet och gäldbundne; Detta förhållande förutsätter, at allmänna wälståndet ju längre ju mer skal aftaga; Hwad den Förmögne kan göra med winst och förmon, blir ofta en förlust för den fattigare; Den förre, blir i hwad näring som helst förlags gifware; Winner således både af sitt försträck och på effekten, utan at känna något af de äfwenlyr näringen åtfölja, och den sednare får alltid åtnöjas den förres föreskrifter. De få som äga förmögenhet, öka den således med lätthet, och utom sårskildte och lycklige tillfälligheter, finnas få exempel, at flit och industrie varit enda ofelbara medlet til wälståndet; Detta måtte således understödjas af medverkande omständigheter, och at ibland dem, wisa Författningar, upmuntringar och undervisningar, icke förmått uträtta alt, wittnar vårt sednare tidehwarf, der denne omsorg syflosatt den wifaste af Konungar; Jämförelsen emellan tilståndet i förra och närwarande tider, updagat den omständigheten, som i min öfwerlygelse på allmänna wälståndet måst inflyter; Den upptäcker en ostridig stilsaktighet i wälsmågans förhållande inom halft Seculum; Och då ordsaken dertil så mycket mindre får sökas i wahru, prisernes förhållande til producter och arbetslöner, som dese i alla tider fölgdt lika progression; Så måtte den finnas i lefnads sättet och den tilökning af behofwer, detsamma i sednare tider tilskapadt; Dese hafwa hos Stads- och Landtmannen, Husbonden och Tjenstehjonet icke allenast blifwit ökade, utan så förändrade, at kostnaden, jemförd med närings-afkomsten, icke lämnar den behållning, som wid lika jemförelse med förra tider, varit at påräkna. Antingen åtelige eller nötande behofwerne åskådas, wisar hwarje omständighet denne sanning, och utan öfwerwigt i inkomst och förtjenst, gifwes ingen behållning och utan denne, ingen wälsmåga.

Hwad denne omständighet wärkar i det hela, särdeles då wise öfwerflöds behofwer nästan blifwit naturaliserade, det anser jag

jag icke tilhöra mitt utlåtande; Eders Kongl. Maj:ts wisshet och Desz Tiedehwarf har Görshnen förbehållit, at leda sitt Folk ifrån denna willo; Men hwad den inslyter på Näringarne och beståndet i detta mig Nådighst anförtrodde Höfdingedöme, det får jag omständeligare wisa, då jag i det följande i underdånighet får upgifwa hwarje Närings nuwarande beskaffenhet, det tilstånd hwari desz Tiedfare å särskildte ställen sig befinna, och de utwägar jag i underdånighet kan föreslå, til desz widare befordran.

Såsom Modren til alla Näringar wägar jag i detta afseende underdånighst först nämna Jordbruket med de Bihandteringar, Allmogon til sin utkomst på en del ställen begagna. Och ehuru, efter hwad ofwan underdånighst är anmärkt detsamma i allmänhet inom Länet bedrifwes, så widt jag kan förstå, på det af erfarenhet bäst godkände sätt, skiljas likwäl locale omständigheterne så märketligen, at hwarje Ort fordrar sin särskildte beskriwning.

I hela Höfdingedömet, är onekeltigen gamla Lifgedinget eller Strömsholms Län och Åkerbo Hård, där Kongsöhrs Kungsgård ligger, långst cultiverade. Det förra består af 9 och det sednare af 14 Socknar, hwilka, enär Skogsbyggden undantages, i afseende å jordens egenkap, Hemmans utrymmen, försmoner och skuldigheter, fins emellan åga den närmaste likhet. Med merändels inkränkte ågor, lämnar Jordbruket derstädes föga anledning til odling, utan Odalsjorden, som i allmänhet varierar emellan 8 och 12 Tunners årligit utsäde på Hemmanet med mer och mindre, men i det måsta knapp Hö tilgång, skötes försvarligen och med den drift som blir möjlig, enär Boskapsafwelen i anseende til kient bete och dåligt utrymme föga kan forceras; Jordbruket lämnar likwäl i goda år derstädes någorlunda bergning; Men at innewånarena af den minsta miswänt erfara en starkare kännning, wisar det ständiga forslandet i Bergslagen,

lagen, som nästan alla tider af året idkas, och hwarförutan de swäriligen kunde nära sig.

Swärigheten med hwilken Eders Kongl. Maj:ts och Kronans intrader derstädes utgå, wisar ock allmänna wälmågans förhållande, och ägendoms wärdet i köp och Afhandlingar, såsom i det måsta hälften mindre än annorstädes, styrker ock lika ofelbart, at Jordbruket här lämnar mindre afkomst. Ordsaken dertill får, efter hwad jag kunnat utröna, icke blott sökas i mindre utrymmen och bristande Hemmans förmoner; Den ligger til en stor del i en starkare Skattläggning, såsom oförsigtig ifrån gamla Skattet och det sätt, på hwilket både Jordeboks och Mantals dagsverken utgöras; På Skattläggningens egenkap, får jag til exempel i underdånighet åberopa Munktorps Sockn, som består af 160 hela Hemman, och af hwilka något öfwer 2200 Tunnor Spannemål, utom persedel Råntan och Präst-rättigheten årligen skola utgå; och då således årliga Skatten på hwarje Hemman efter Markgångs wärdet, icke kan tagas under 50 Riksdal. som jämte minst fyra personers underhåll, kommer at afgå åringen efter 8 à 12 Tunnors utsåde, oberäknade Rötningen och andre skyldigheter, förhåller inkomst och utgift af Jordbruket i dese Håradet sig så, at det i sig sjelf skadeliga förståndet här blir en nödwändighet: Dese Håradet kånna ock af dagswårks præstationen til Strömsholms och Kongssöhrs Kongsgårdar en tunga, som i min öfwertygelse på det betydligaste inslyter på deras bestånd; All Hemmanens dagswårks skyldighet är indeld til dese Kongsgårdars bruk och afbergning, och utgår, i det måsta på det sätt, at wise Hemman med sine dagsverken äro anslagne, at på bud och kallelse berga, bruka och hågna wiß andel af Kongsgårdarnes tilhörighet; Hwilket, oberäknadt den kostnad, underhållet på et längre afstånd ifrån Bondens hemwist medförer, sållan och blott i den gynsamaste wäderlek, med tilståndige dagswårks antalet kan fullgöras, utan

wärkställes merändels icke utan flere, af omväder föransätne fram och återrefor, och således i märkelig mohn ökar primitiva skyldigheten, och wärkar hinder och ofta oersättelig skada, i egna handlingen. Utan kannedom af den wärkelige behållning, dese Kongsgårdar nu inbringa, är jag wäl icke i tillstånd, at med säkerhet kunna upgifwa förhållandet, derest Eders Kongl. Maj:ts i Nådor skulle finna godt uplåta dem under Arrende, och låta Dagswerks prestationen efter Markgång i Stats-Cassan inflöta. Men då densamma minst utgjorde 1500 Riksd., har jag anledning förmoda, at Arrende summan tillagd, i det närmaste skulle, med afdrag af löningar och omkostnader motswara, om icke öfwerstiga närwarande behållning, och det enda mig wetherliga medel til dese Håraders upkomst och undsättning tillika winnas.

Uti Tuhundrade, Siende och Norrbo Hårad samt hela Wäsby Län, som består af 11 Socknar och utgör den del af Fjerdhundra, hwilken lyder til detta mig Nädigst anförtrodde Höfdingedsme, är jordarten bättre, Hemmans utrymmet större, och Jordbruket i alla afseenden mer lönande; En starkare jord förwarar Jordbrukaren derstädes mera från det äfwentyr, lättjorden wankligen äförljer, och et större utfåde lemnar och altid mera behållning; Dock förhåller sig allmänna wälmågan på dese Tracter ganska olika; I Tuhundrade, Siende och Ytter Tjurbo Hårad synes den wara til god bergning utspridd, utan at Allmogen särdeles behöfwa tilgripa eller idka någon egentelig Winåring; och med Norrbo Hårad, enår Fleckebo Sockn, som måst innehåller Frålse och består af lättartad Skogsjord och der Allmogen med Forstlande, Timring och andre arbeten inom orten söka biförtjenst, förhåller sig nästan lika; Den anmärkningen gäller likwål i allmänhet, at ju större tilgång Hemmanen åga på ång och foder, des bättre har Jordbrukaren sin utkomst, och om någon förmögenhet skal träffas, så är det gemenligen på sådana ställen, där denne Modren för alt Jordbruk, lämna Landt-
mannen

mannen tilfålle at upbringa jordens afkomst, och medelst tildelande styrka utårda de swårigheter Climatets hårdhet medför, och för hwilka den swagare jordmonen så ofta swigtar. I öfrige delen af Wasby Låhn, ehuru en ganska god Sâdes-bygd, är wålmågan likwål mindre allmån: Hemmanen derstädes åga, i jämförelse til angräntsfande Hårader mera åker, men åro i det måsta ganska inkrånkte på ång samt skoglösa; och lærer ordsaken til ett sådant Allmänna wålståndets förhållande derstädes, med sakerhet igenfinnas i de swåra miswårter som på 70 och början af 80 talet intråffade, då denne Jordbrukaren, som sällan eller aldrig idkar någon Biförtjenst, försattes i et utblottadt tillstånd och hwarifrån han ännu icke synes hafwa återhåmtadt förre krafter; dock som jordbruket härstädes och på de flere af ofwanomsförmåldte stället, ofelbart drifwes bäst och med måsta soin innom Högdingedömet; så är det ofelbart, at med de wisa anstalter Eders Kongl. Maj:ts Herr Fäder, till förekommande af misbud och wahnpris på Spannemålen, widtagit, hwarigenom jag warit i tillstånd, at under Mårnåho marknaden härstädes, som i det närmaste afgör Spannemåls priserna för all omkringliggande Bergslag och hitgrånsande delen af Upland, befordra Jordbrukaren till skjålig utkomst wid sin handtering, wålståndet efter hand skall förmeras och tilltaga. Det enda medel hwarigenom Jordbruket härstädes kunde högre upbringas, och hwilket i allmänhet gäller om detta mig Nådigt anförtrödde Högdingedöme, wore ostridigt, at något närmare kunna fåsta Jordbrukarens upmärksamhet på ångskjåtselen och dess förbättring: en omständighet, som aldeles undföll forntiden, hvars idoghet och flit man har at tacka för mycken Åkerjord, men hvars principer det ock endast war, at förwandla all uptaga i Åker, och som nu gör, at den gamla fördomen för För-Fâders bruk, som alltid widlåder jordbrukaren, icke utan mycken swårighet lærer kunna öfswerwinnas: Det Ljus Kongl. Patriotiska sällskapet til uppmuntran och efterfölj härutinnan, så berömligen utspridt, synes hafwa

bordt wäckta mera hug och handläggning wid detta högst angelägna
 yrefe, än den närwarande ärfarenheten wisar, och det måst förun-
 drans wärde är: at Ståndspersoner och större Ägendoms Innehaf-
 ware, hwaras företag till jordbrukets förbättring på Allmogen
 starkast inflöta, ej eller synas, med den styrka som wederbode och
 endels belägenhet medgifwa kunde, härwid lägga hand: Emedler-
 tid och då sjelfwa Naturen tillsäger hwad erfarenheten innom
 hwarje krets besannar, at ångar af någre seclers ålder, där både rot
 och yta äro förbrände och utmattade, i de fleste år och utom den
 aldragsynsamaste wäderlek, icke kunna lämna åttendedelen den af-
 komst, et sådant i tillbörlig håfd warande utrymme, eljest gifwa
 skulle, fordrar wist denna del af jordbruks handteringen en omsorg,
 derutinnan till och med Lagen borde deltaga. Uti detta som ock an-
 nat möta wäl swårigheter; men jag hyser den enfaldiga tankan,
 at Naturen i alt med ganska litet kan underlättas, allenast man ic-
 ke mistager sig om medlen; At söka förbättra alla ångar efter en
 methode, lärer så mycket mindre wara wärkställegit, som lägen
 och olika jordarter förutsätta aldeles olika brister; det urwahl som
 således härtill fordras är icke hwarje jordbrukares höfwa; Om nå-
 gon ting skall i den delen uträttas, måtte han på stället erhålla före-
 skrift och underwisning samt åläggas en sådan årlig wärkställig-
 het, som är afskafad efter hans förmögenhet och arbets styrka; En
 tillförordnad Lands-Culturs Commission, åtminstone i hwarje Provin-
 ce, som biträdde af Ståndspersoner och kunnige Landtmän ifrån
 hwarje Sockn eller Härad, och hwilken med sin omsorg kunde
 sträcka sig till hwarje lägenhet, och i det afseendet ågde at njuta af
 slags Embetsmannas biträde, skulle härutinnan ofelbart skaffa bä-
 sta nyttan; Ty hwad fördomar, orictiga begrepp, bristande rå-
 dighet och urskillning wärka, til mishushållning och hinder i de en-
 klaste företag härutinnan, wises deraf, at rödningen af skoglupne
 ångar, såsom förment skadelig underlätes; At Ångarne wärtiden
 på en del ställen betas, och höstetiden utan all åtskillnad på wäder-
 lek,

lek, oafbrutit in på wintern dermed hemsökas; och min egen erfarenhet besannar, at då jag undertiden tillstyrkt Allmogen at med plogen uptaga gamla måslupne och ofrugtbara ångar, förestått och bewist, hwad betydlig förmon hafresådet efterlämnadt, och huru rikeligen, första årets affkomst ersatt all härtill använd arbets kostnad, har mig alltid blifwit swaradt: at efter tredje sådet och innan återläggningen till gråswært skedde, fordrades gödning och denne wore icke för Odal-åkrén tillräckelig. At föröka gödnings tillgången är ofelbart en hufwudsak i all Landmanna handtering; men ehuru Bonden på egne ågor af kårjörd och andre åmnen deraf kan åga öfwerflöd, nyttjar han dem ändå icke, af ordsak at han hwarfen känner deras egenkap eller sättet at rätteligen använda dem, och utan underwisning derom på stället, bibringar icke den tydeligaste förefkrift honom derom redigt begrepp, eller wäcker hans omhugsan at därtill sätta tro.

Sahlbergs Låhn består af 12 Socknar, hwilka med Skogen äro Sahla Bergslag underlagde, som emot arrende, enligt de med Kronan derom slutne Contracter, upbår ordinaire Råntan af de nedre Sex Socknarne och den så kallade Grufwe-hjelpen af de öfre Sex. Mantalspenningarna som Bergslagen ersätter Kronan, utgöras i Grufwe-wed och Kohl till Bergslagen, beräknade enligt Contracterne till wisse Stafrum Wed och wisse Stigar Kohl, för hwarje mantals-skrefwen mans och qwinsperson, hwilke, kneckte och sälje weden inberäknad, som efter samma grund och förhållande utgå bör, nu mera, både i affseende å Silfwerwärfkets förändrade drift och Skogarnes utblottade tillstånd, neppeligen till hälften i Persedelen utfordras, utan äro dese skyldigheter jemkade och utgöras på sätt Eders Kongl. Maj:ts Nådigste förordnande derom af den 30:de Martii nästledit är utsätter: Och som Besättelsen om Silfwer-werfets tillstånd, egenteligen tillhör Eders Kongl. Maj:ts Bergs-Collegium och jag efter Nådig Befallning, i serksildt underdånigt Utlåtande, får upgifwa förhållandet i Inkomst

och Utgift för Kronan af werket, och den förmån eller förlust, Kronan deraf drager; Så återstår at i underdånighet inberätta, jordbrukets och Allmänna wälmågans närwarande tillstånd derstädes, och i hwad mån, Allmogens præstationer till Bergslagen härpå inflöta.

At döma efter den lätthet med hwilken Eders Kongl. Maj:ts och Kronans behållne intrader, för några få år sedan derstädes utgått, och den gångning till infordran deraf nu erfordras, har Allmänna wälståndet i sednare tider, jemwål därstädes aftagit; och utom den swårighet och till äfventyrs större kostnad, Allmogen i afseende å tilltagande skogsbrist serdeles i de nedre Socknarne, i wed och Kohl præstationerne till Bergslagen widkännes, kan ord saken dertill i min öfwertygelse icke sökas i annat, än framledne årens miswäpter.

I de nedre Socknarne, särdeles Kihla, Sahla, Norrby, Terna och Kumla, där ej allenast jorden är wälartad och bördig, utan Hemmanen i allmenhet innehafwa förmonlig höbergning och tillräckelige utrymmen, är jordbrukaren wälbehållen; men i de öfre 7 Socknarne, som egenteligen innefatta Skogsbygden och hwarest jordmohnen således är mera swiksam, förhåller förmögenheten sig till knapp bergning; också idkar jordbrukaren derstädes all den handtering Skogsämnet möjeligen kan medgifwa: såsom med Spån, Laggkårit, Bråder och Kohl m. m. och dem till Bergslaget och närmaste orter förnyttar; Men wälsignar den Allsmågtige Landet så i följande åren, som de näst förflutne, är ingen twifwel, at ju Allmogen härstädes återbringas i sitt förra wälstånd. Jordbrukets förhållande i detta Fögderi är nästan lika med hwad ofwan underdånigst i afseende å Wasby Låhn, såsom nermast härintill beläget, underdånigst blifwit anmärkt, och om ångskjötten afwen här kunne tillständig uppmärksamhet och befordran, skulle det ofelbart i merkelig mohn kunna upbringas.

Skinnsfättebergs och Norbergs Hårader, såsom par Bergslag, idka et mera inkränkt jordbruk, som i anseende til ymnig betes och foder tillgång, drifwes till högsta åring, men hwilken ändå till ortens bergning icke kan wara tillräckelig; Och som Bergshandteringen derstädes är hufwudyrket, hwilken af sednare årens lycklige tillfälligheter merketigen warit understödd; så är det icke utan, at allmänna wälståndet derstädes mer till än aftagit. I Skinnsfättebergs Hårad, äro så sjelfägande brukare; största delen nderligga Smidesbruket; och då deras skyldigheter således bero af de Contracter, som med jordägaren kunna wata träffade, förhål-
ler altid Landbondens bergning sig derefter.

Hytte - Bergs - och Brukshandlingens närwarande till-
stånd i dese Hårader, synes wittna at den drifwes både med drift och winning; men då den icke af mitt inseende beror, saknar jag derom den kannedom, en omständeligare uppgift nödwändigt er-
fordrar.

Wagnsbro Hårad åter, som wäl åger Bergslags Privilegier men af Bergshandteringen nu föga idkar annat än Kohlning, be-
står blott af wester Fernebo Sockn. Jordbruket som således der-
städes är den hufwudsakeligaste näringen, och i allmänhet at så-
ga, drifwes i god jordmohn och på lågenheter af större utrymme,
bibringar Jdkaren i jemna år full bergning; Och som Skogen des-
utom lemnar afkomst och Allmogen genom forslande af angränt-
sande Bergslag hämtar wäsendtelig inkomst, så är det icke utan,
at wälståndet derstädes är någorlunda allmänt.

Stormågtigste Allernådigste Konung!

Sälunda är Landbruks näringens förhållande i detta mig Nådigt
anförtrodde Höfdingedöme; och så ostridigt det är, at densamma, ge-
nom de med all flit pådrifne och nästan öfwer alt nu mera wärkståldte
Storckiften, wunnit anseentlig befordran och naturligt wis, ju längre
ju mer skall tillwäxa, sedan de hinder för Proprieteten och Industrien,
ågblandningen medfört, såmedelst blifwit undanrögde; så ostrid-
digt

Digt är det ock, at den, utom de redan i underdånighet anmärkte, arbetar med flere brister, hwilkas upptäckande förutsätter både ett mera want öga och en i denne hushålls-gren grundeligare känne- dom, än jag till äfventyrs äger; men ibland det som fast min sår- deles upmärksamhet och som åtminstone på mindre Hemmans lå- genheter, onöfveligen leder till Jordbrukarens obestånd och på nå- ringen, i anseende till arbets tillgången i allmenhet inslyter: äro de så kallade Fördelarne och Backstuswu anläggningar; de förre äro nästan allmänna öfwer hela Höfdingedömet, och bestå i de undantag, ägaren wid köp och Sölu på lifstid, antingen i hus och jord betingar, eller wiså Tunnor årlig Afrad i Säd och Fo- der. - Dese Afhandlingar som hafwa sin uprinnelse ifrån Alder- domens och Bräcklighetens behofwer, äro förwandlade till hyen- den för lättjan och doglösheten: at taga både köpefälling och en skattfri säker framtida bergning utan arbete, är alltid lockande, och det föranlåter ungt och med-ålders folk at begagna samma utwäg. I dese afhandlingar inledes den unge Jordbrukaren, som sällan granskar fölgherne, oftast på wilkor så öfwerdrifue, at Hemmans utskylderne sammanlagde med Fördels-Näntan, utgjöra ett belopp öfwer hwad Hemmanet i de bästa år möjeligen bära kan; Och då Skatteman owillforligen disponerar sin jord, äger ingen rättelse i sådane Afhandlingar rum, utan fölghen blir alltid den ena Con- trahentens undergång, at förtiga, hwad bristande utkomst quä- wer idogheten hos den ena, och måtligheten befordrar lättja och liderlighet hos den andra, och at skogen, både i anseende till brän- sell, stängning och Byggnad för flere hushåll, öfwer behofwens rätta nödwändighet, måtte tillitas och ödas. De sednare dra- ga ifrån Jordbruket en mängd arbetare, som litet eller intet gagna jordägaren, utan af hwarjehanda biarbeten hafwa sin nåring och hwilka med sin afföda, som af kringstrykande och tiggeri förskjäm- mes, blifwa både honom och Staten till last. Af det förre eller fördels tagandet kunde all skada och ogagn i min öfwertygelse wa- ra förekommen, om sådane Afhandlingar, utan domarens faststäl- lelse

lisse förklarades kraftlöse, hwilken således åläggas skulle, at lika som i frågor om besuttenhet, efter undersökning och pröfning stadga, huruwida fördel af lägenheten rum ågde och hward med jordägarens bestånd gifwas kunde; Och det sednare skulle såmedelst till åfventyrs wara hulpet, at icke blott Tak öfwer hufwudet medförde laga förswar på landet, som Kongl. Förordningen den 8 Martii 1770 medgifwer.

Hushållningen med den i alla nåringar så nödwändig Skogs tillgången, synes beklageligen icke instämma med dess framtida bestånd; Hwad Skatte Skogarne angår, lämnar wäl ostridigt de derå verkstådte Skiftes förrättningar, hwar och en omständsam hushållare både tillfälle och säkerhet, at dermed på bästa sätt förfara, och wisar erfarenheten jemmål, at desse wärkat på många ställen tillwärt och besparing; Men då lika ostridigt är, at Skogarne i allmänhet aftaga och Skoglöse Hemmans antal ju längre ju mer ökas, blir och fölghden den, at behofwet och tilliten skall tilltaga i ett starkare förhållande än tillwårten; Utan at kunna angifwa någon annan misshushållning med skogarne på Sades-byggden, än den större tillit, som är wanlig under misshwärt-år, och hwartil jordägaren af behofwet twingas, lårer ordsäkerne til Skatte-Skogarnes aftagande, ändå wara lätt fundne; Förfädernes misshushållning, som wisar sig ännu i klar dag på alla de orter som af Skog öfwerflöda, har i min tanke ofelbart grundlagdt den brist, som redan är förhanden; Denne är sedermera, genom de til åfventyrs öfwerdrifna Hemmans flyfningarne, som mångdubbladt behofwen, ökad, och då nästan intet annat hägnads-sätt än gjärdesgårdar af Landtmannen brukas, och desse i sednare tider, med odlingar och de serstildte afstängningar StorSkiften medfördt, också i betydlig mohn förmerats; så har Skogsbristen än mera tiltagit och lårer fructanswårdt med starka steg snart nog i så betydlig mohn för jordbruksnåringen på en del orter tilwåpa, at den blir öfwer höfwan betungande: Det som i märkeligaste måtton skulle förekomma denne och annan häraf stytande

tande olycka, wore ostridigt den uplåften, at utan skogens tilhjelp kunna åstadkomma hågnad med lika lätthet, nytta, bestånd och skönsamhet; Den oräkneliga mängd af unga Erån, som årligen til storfång uppoffras, gifwer såkraste anwisingen til besparing; Men då detta ämne ännu fructlösst lærer hafwa sysselsatt all erfarenhet och all tänkan, bemödar jag mig förgåfwes at i något Förslag kunna wara lycklig.

Med Krono-Skogarne, Hårads-Allmanningarne, som sedan Skattemannen intet har mera öfrigit, äro hans enda tillflykt, har ock i förra tider än sämre blifwit hushålladt; Dese hafwa wäl nu mera i hela Höfdingedömet, blifwit afsmätte, affattade och ifrån enskildes ågor affkilde; Men, som de funnits så medtagne och ödde, at en del årlige nödwändige Bewillningar, i brist af skogsång, icke utgå kunnat, och jag aldrig ansedt dem annorledes, än som en nödens tilgång; så äro ock de fläste under förbud staldte och bewakas nu på sätt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Författning den 10 Martii 1790 föreskrifwer. Hvad wår kan deraf blifwer lämnar tiden; Men den själliga fructtan jag har, at då den egentliga tillsynen ligger å understundom fierran boende och dageligen sysselsatt Krono-Betjenings wård, tilgrepp och åverkningar, mindre nu än förr kunna förekommas, fordrar min Embetspligt, at icke dölja; åfwen som den betydliga skada och olågenhet, Odjurens tilwåxt, sedan luddring och Skallgång upphört, Landtmannen dese sednare ären tilskyndat.

Sluteligen bör jag wid Landtmanna handteringen underdånigt anmärka: At all slags plantering här i Höfdingedömet icke synes wara Landtmannens yrke; Den enda, utom forntidens Allmänna, som i sednare tider wunnit mycken framgång, är Potatoes planteringen, som idkas allmänneligen til husbehof, och ingen twiswel wore at ock Trädplanteringen, wäckte Allmogens hug, om försöken gjorde nyttan synbar; Men då dese icke utan underwisning kunna anställas, förmenar jag i underdånighet at ock detta med mycket mera, kunde blifwa et gagnande ämne för den Landtbruks-Commission, jag haft nåden föreslå.

All-

Allmänna tillståndet i Städerne, lämna beklageligen ej eller anledning til wålmågans målning; Den förhåller sig där såsom på Landtbygden, långt ifrån allmän, at vara delad endast någre få, hwilka antingen genom ärfd förmögenhet beredt sitt wålstånd, eller ock med forntidens sparsamhet kunnat den grundläggga; det närwarande synes wittna, icke om annat än mer och mindre bergning i alla Classer af Borgelige Naringen; och ehuru fallisementer och fattigdom således ibland Städernes Innewånare, mera nu än för erfaras, lofwar likwål det skydd och de wårkelige fördelar, Stadsmanna naringen under Eders Kongl. Maj:ts Herr Faders sista Regerings-år wunnit, en tillwårt i wålmåga, som om den icke intråffar, ostridigt intet har någon annan orsak än lefnads-sättet. Detta, som mångdubblar behofwen, och det som olyckligast är, gör dem til nödwändigga, bereder mångens undergång, och den lilla wanheder, hwarmed erfarenheten stämpeladt Cessions sökandet i Städerne, sätter ej eller någon gränts för hushållningen. En nybörjare i en handtering, twingas af jemlikheten och anseendet til lika lefnads-sätt med den förmögna, och med detsamma ifrån möjligheten at förkofra sig; och så länge fördomar underhålla denna tåflan, blir en knapp dagelig bergning hans behållning, och detta således icke naringens fel eller de anstalter hwarmed den bordt underföddjas. Hwarje Up-Stads rörelse, såsom grundad på omkring liggande Landsort, kan anses i det närmaste gifwen, åtminstone åger icke industrien här det utrymme, Stapel-Stads-handelen gifwer; Och då här af ostridigt följer, at ju flere de äro som dela förtjensten af rörelsen eller handteringen, desto mindre skall nödwändigt deras utkomma vara, blir det således lättheten i Burckaps winnande, som under medwårkan af lefnads-arten, astynadt forntidens allmänna wålstånd i Städerne, och i samma förhållande befördradt förbuden och skadelig handel, som bergningen fordradt större förtjenst, och denne i ordentelig och laglig wåg icke kunnat winnas: Men enår 1789 års Kongl. Försäkran för Borgerstapen,

pen, uplifwadt den nödwändigas pröfningen af det antal närings-
idkare, / sjelfbeståndet i hwarje Stad kan medgifwa, och Författ-
ningarne emot Landthandelen och obehörigt intrång i Städernes
öfrige rättigheter tilbörigen handhafwes, anser jag Borgelige
Näringsarne wara i allmänhet så fördelaktigt wärdade och befor-
drade, at Idkaren icke kan sakna sin goda utkomst och tillfälle,
at med tilständig sparsamhet i lefnaden, nödwändigt bereda sig
wälmåga.

Hwad tillämpning dese anmärkningar äga på Städerna
i detta mig Nådigt ansöktroddes Höfdingedöme, får jag genom
närmare beskriwning i underdånighet ådagalägga. Af dem äga
Westerås, Köping och Arboga Städer, utom en anseentlig myc-
kenhet donerad Jord, hwilken i Westerås Stad, innehafwes un-
der särskildt ägande, i Köpings Stad til någon del ätföljer Tom-
terne och i Arboga utdelas ibland Borgerskapet Lottwis efter
ålder, och hwaraf största delen häfdas til Gäde, och någon del
til Tobaks och Rot-plantering, på bästa sätt och til största å-
ring, en betydlig Seglations-frihet med deraf följande Factori-
rörelse och särskild förlags-handel i omkring liggande Bergslag;
Skeppningen, som består i Bergslagernes Effecter, och på hwar-
dera stället wärkställes med egne Fartyg, til et ordinairt antal
emellan 18 och 24 styck. ifrån 300 til och med 8 à 900 Skep.
drägt, utgör ifrån 40 til och med 60,000 Skep:d årligen för
hwarje Stad, och med de deraf fallande Wägare, Hamn- och
Bro-penningar, aflönas Städernes Dienstemän och underhållas
allmänna Byggnader. Desutom äga Westerås och Köpings-
Städer, efter Nådigt Privilegium gemensam Factorie och Segla-
tions rättighet wid Strömsholm, där den af Eders Kongl.
Maj:ts Herr Fader, til Communicationens lättande med Wester
Bergslagen, anlagde och snart fulländade Sluffart, i Mälaren
utlöper, och hwarest Skeppningen, sedan ordentelig Wäg nu-
mera blifwit uprättad, ifrån 10 til och med 16000 Skep:d
årligen sig bestigit. En så fördelagtig Bergslags-rörelse, som
ned

nedfallar Allmogon ifrån långt bort belägne orter, medför och en större Diskhandel och en starkare tillit i Handtvärkerierne, än Uppstäderna i allmänhet innehafwa, och desse Naturlige fördelar, borde således derstädes hafwa wärkat allmänt wälstånd; Men, då i Westerås Stad, och i samma jämnförelse i de öfrige Städ-
 derne, några och Trettio Handlande nu dela den rörelse, någre få i forntiden innehåft; mångdubbladt antal Handtvärkare i hwarje närings slag tillkommit, hwilka af nuwarande arbets tillgång knappast sjelfwe äro syflosatte, än mindre kunna drifwa Wärfstäder med flere arbetare och den styrka, som lämnar någon wäsendtelig behållning; Så blir förhållandet sådant det och wärkeligen är, at Borgerskapen i desse Städer äga knapp bergning och föga förmögenhet, och at årlige Banqverouterter efterlemnna en mängd ifrån Jordbruket dragne, men därtill då mera onyttige Medborgare, som utan Credit och förtroende, aldeles af sig komma, förfalla i doglösheit och de utswäfningar som deraf följa. Så wist det är, at med Närings-idkaren förhåller sig på samma sätt som med wärterne, at den ena suger musten undan den andra, och at myckenheten således är första grunden til obeståndet; Lika så wist är det och, at icke alla Banqverouterter här leda sig af denne ordsak; Exempler i dessa Städer wisa, at lefnadsättet däri har mycken del; Och då Lagstiftaren i Cessions-Stadgarne så alfwarsamt ifradt emot Bedrägeriet, missbruk af Crediten och allmänna förtroendet, har det altid warit mig en gåta, huruledes sjelfwa Cessions-sökandet, kunnat förwandlas til et bedrägerie; At under wärkeligit obestånd missbruka förtroende och tillkänfa sig andras ägendom, är at bedraga; Men at, som erfarenheten nästan i allmänhet wist, afstå sin ägendom, göra stor Banqveroutte och ändå, ofta utan näring och understöd, äga icke allenast bergning, utan kunna strafflös och lika som med Jernbref komma ifrån hela saken; det är at öppet skjölfa sin nästa, illudera Lagen och bereda förackt emot dem, Lagen handhafwa skola. Den upmärksamhet med hwilken jag

fölgt dessa saker, har öfvertygadt mig at felet ligger i Processen och det sätt, på hwilket desse mål handteras; Ty, endr med den omgång som erfordras, innan offentlige stämningen utfärdas, innan upropen och särskildte förhören för sig gått, på Landet, der blott 2:ne Ting om året hållas minst 2:ne, och i Städer öfwer et år upgå, innan första dom i saken faller, ledsnar under tiden fordringshafswaren, hans billiga harm emot Bedragaren swalnar, kostnaden ökas och et förloradt hopp om Skadeslöshet eller Laga bestraffning gör, at han låter all talan falla; Men om Astrarades mål omwilkorligen uptoges å Urtima Ting, som sidst 6 weckor efter Cessions-ansökningen hållas skulle, hwartil Borgenärerne i Lånet genom allmän Kungörelse, och de i andre Lån genom Domarens försorg kunde wid talans förlust infallas, at hwar emot annan på stället twista och utföra; Dom derefter genast meddelas och försälgnung samt Utredning ske; Och på samma sätt i Städerna; så wore Bedragaren bedragen, Lagens ändamål upfyldt, och det öfwenlyr Fordringshafsware, af Curators och Syftomåns under tiden infallande obestånd, så ofta få widkännas, jämnwäl förebyggt. Är Crediten lifwet i all handel och rörelse, och lida desse Naringar i samma möhn han misshandlas; Så hoppas jag min anmärkning i denne delen i Nader finnas förtjena affeende och en til öfwenlyrs grundeligare rättelse, än det varit i min förmåga, at föreslå.

Den förlust Borgerskapet af Spannemåls handelens allmänhet, så mycket öfwerklaga, wårkar i min öfvertygelse, intet hufwudsafeligen på deras bestånd; En monopolist winning är wäl derigenom betagen; men nu då denne ej mera än annor handel, kan drifwas af hwem som hållt utan utkomma, erfara Städernes Innewånare så mycket mindre deraf annat förlust, än den allmän rätt och allmän båtнад gjordt nödwändig, som förtjensten, endr alla Spannemåls handlare, efter hwad i Höfdingedömet wedertagit är, årlägga årlig Bewillning af rörelsen, bliv dem och Borgerskapet emellan i et lika förhållande, och således ingen betagen; Den rättighet
Bru

Bruken äga, at med hwarjehanda förnödenheter förse sine underhafswande, och som på många ställen drifwes nästan til öppet Landthandel, är ofelbart af mera följd för Borgerskapetens rättigheter; Men då Författningarne sådant förbjuda, lårer det ankomma på dem sjelfwe, at i hwarje Casu söka den rättelse som wederbör; Men om någon ting synes fordra snar och alswarsam bot, är den hemliga Eurenträgeri handel, de så kallade Stål-wästgjöthar under sitt tillätne fringsfarande föröfwa; Den otroliga mängd af Utländska waror de medbringa och til underpris, i anseende til bortsnillad Tull, i orterne kunna försälja, medför icke allenast förlust för Kronan, skada och intrång i Handels- och Manufacturi näringen, utom det, som beklageligare är, utsprider med möjligaste skynsamhet en yppighet hos Allmogen, som wärkar omedelbart på deras bestånd; Så oskyldig deras handel med egne tilwårkningar kan wara; så wädeligit är detta misbruk, och at förekomma detsamma med tillåtande af det förre, fordrar en uppsigt, den jag misströstar wara wärkställeg.

I Sala Stad, där hwar och en Tomt-ägare deltagar i Gruf-driften och Bergshandteringen, beror allmänna wälmögan af den fördel med hwilken Silfwer-tilwårkningen kunnat drifwas; Desß betydeliga aftagande i sednare tider, och de til Werket ej desß minder erforderlige kostsamme Byggnader har icke kunnat lemna någon affkomst til delning Borgerskapet emellan, och således minskat förmögenheten derstädes; Men då Grufwans affkomst nu i någre få år kunnat upbringas ifrån 1800 til och med 3000 marker Silfwer och hwarjehanda förbättringar i driften upfunnits, som åstadkommit betydelige besparingar, är ingen twiswel, at denne Stads Innewånare, som för det närwarande icke sakna någorlunda jämn och god bergning i förmögenhet skola tiftaga; Dertil bidrager ock den betydeliga Åker, Ångs- och Skogsmark, som är Staden underlagd och på Tomterne indeld, af hwilka, den förre i det måsta nyttjas til Gåde, skötes wäl, förmonligt och til högsta åring, och hwaraf Bergsmännen,
de

de tider Grufwan, warit för deras möda mindre tacksam, sig uppehållit; Borgelige näringarne, som hwar i sitt slag äro försedde med stickelige Jökare, äro här mera inkränkte, och i samma förhållande som wid de öfrige Städerna, ofwan underdånigst anmärkt blifwit.

Ibland de allmänna olägenheter, som jämnwäl syflosatt E. dets Kongl. Maj:ts Herr Faders outtröttelige omsorg för sitt folk, men af et owäntadt tiltagande, icke synes med nu tilgängeligen anstalter efter behofwet kunna hämmas, är den Veneriffa Smittan, hwilken beklageligen ibland Allmogen och på Landsbyggden i allmänhet så tiltagit, at Lazarets Inrättningen, som för sådana sjuka, innehar 8 Sängar, och i brist af Rum, der utöfwer föga kan utwidgas, aldeles är otillräckelig. Där denna smitta inkommit, blifwa gemenligen hela hushållen, både barn och manbart folk angrepne, til et wida större antal än denna allmänna Inrättning medgifwer; och ehuru Provincial-Medicus på stället använder all sit, möta likwäl wid des botande derstädes öfwerwinnelige swårigheter, både i anscende til tjenlige rum, brist på kläder och den acktsamhet wid Mercurens nyttjande som erfordras, hwartil Allmogen, utom den strängaste och där omöjlig tilfyn, icke kan förmås; hwaraf den beklagelige fölgden funnits, at denne sjukdom, föga halfbotad, af dödelig egenfkap sedermera utbrutit. Allmogens blygsel, som afhåller dem at i tid upptäcka detta onda, och hwilket dersöre hos dem sällan träffas af de lindrige och snarhulpne graderne, är ofelbart en bidragande ordsak til tilwäntan deraf; Men då erfarenheten wist, at detsamma gemenligen träffar det fattigaste folket, med hwilka den nästan öfwerfwämmande kringresande myckenheten af Häckmakare, Glasförare och så kallade Porcellains-handlare, hafwa närmaste gemenskapen och at smittan sällan wisar sig på andra ställen, än där dese sig uppehållit; Lärer jag icke mistaga mig deri, at dese egenteligen ordsaka smittans utspredande. Och som sällan någon Lag undgår det ödet at illuderas, så har det ock händt med wåre
 alf

af swarsamma förbud eniot Trådragare, Sigenares och så kallade Häckmakares kringresande i orterne; Dese, numera derigenom i sine gamle friheter aldeles kringskurne, hafwa icke saknad andre utwägar at idka sitt lättjan och filouteriet helgade lefnadsätt, och det så, at den strångaste Embetsmanna tillsyn icke förmår hindra dem. På hwad sätt och af hwad anledning de dertil kunnat befordras, wet jag icke; Men numera, under Borgare-Rätt i wisfa af Rikets minsta Städer skyddade, färdas med Magistraternes derstädes Resepass, Man, Hustru, Barn och deras så kallade Tjenstefolk, som antingen bestå i Nymlingar ifrån Tuckthusen eller andre högst lidelige personer, til Glas- och Porcellains Bruken, och åter med deses vinskränkte rättighet, at genom utfickade beförja sine Tilwårningars förnyttning i Landsorterne, äga de således en obehindrad rättighet, at resa Marknad ifrån Marknad, Landskap ifrån Landskap Byar emellan, och det med ingen annan förmon för Landet, än at efterlämna Veneriff smitta och utöfwa all den wanära lasten och bedrägeriet kan uptänka. Et förnyadt afswarsamt förbud til dese Magistrater, at under hwad egenkap som helst icke inrymma sådant folk i Ståderne, och åläggande til wederbörande Bruks-ägare, at med fullkomligaste urwal wårkställa sine missioner, skulle ofelbart medföra ganska god wårkan, och den enda omständigheten: at Präste-Bewis öfwer Christendoms kunskapen derwid borde företes, wore så mycket angelägnare, som detta slags folk, hwilka tilbringadt nästan hela lefnaden på wägarne, af brist härutinnan lättast ökännas.

Veneriffa Smittan åter förmodar jag kunna, om icke aldeles utrotas, åtminstone så medelst tvingas innom de gränstor Lazarets-Zurrättningen i Låhnet kan motswara, at Eders Kongl. Maj:ti i Nåder wid förefallande behof, tillåter curhus anläggning i någon af Låhnets Städer på Allmän bekostnad, då sådane anstalter både blifwa möjelige och ofelbart widtagne, hwarigenom de Sjuke til både skyndesammare och fullkomligare förbättring bringas kunna.

Krono-Upbörden i Westmanland är wäl ännu i en brydsam dock icke misströstande ställning. Ifrån längre tider tillbaka har Länet varit i Krono-skulder fördjupadt. Saknad tilbörilig drift hos Upbördsmännen har dertill funnat något medverka; Men hufwudsakeliga orsaken leder sig dock från omständigheter och händelser, hwilka icke stått at förekommas. Jag får härwid i underdånighet uprepa hwad jag förut haft Nåden omnämna, at nemligen detta Land är i sin Jord-Ränta strängt beskattadt. I goda år, då wälsignelsen betalar Landtmannen sin möda och kostnad å jordbruket, har han, i allmänhet taladt, ändå blott sin knappa utkomst, särdeles som han då wisar mer benägenhet för wällesnad på sitt wis, än sparsamhet. Alltså är föga, eller snarare ingen behöllning at påräkna, som Landtmannen i ömnoaga år kan afslägga til styrka och hjelp, då miswårter inträffa. (Likwäl härifrån undantagit Bergslags-Fögderiet, hwilket också aldrig varit, icke heller nu är med Krono-Restantier beswåradt.) Men då nu Westmanland i senare tider med råta miswårter blifwit hemsökt och deribland trenne år å rad på förra tiotalet; Så har icke varit i Embetsmannas förmåga, at förekomma betydliga Restantier, hålft en strångare medfart med Jordbrukaren måste innehollas i underdånigt följe af Eders Kongl. Maj:ts Store och Storstördigst i äminnelse Herr Faders utfärdade Författningar, som alltid innehållande Nåd och försöning mot trogne Underfätare, anbefalte jordbrukarens bestånd, at wara första ögnamärket wid Krono-Upbördens indrifwande. Men oagtadt dessa wisa och Nådiga föreskrifter med yttersta omtänksamhet wärkställdes, oagtadt Allmoggen med all ömhet och lindrig medfart handterades, skulle dock de nära på hwarannan följande miswårter vundwifeligen försätta Bonden i Allmänhet på obestånd; Ty sten lägges på börda genom sättet til Spanmåls-Räntans utgörande i hårda år, hwilket är jordbrukaren det måst tryckande, särdeles i denna ort, där en stor Bergslags samt Dalarnes behof bringar Spanmålen uti högt wärde. På Skattdragarens högst kånbara bekostnad, oftast ledande
til

till dess undergång, synes Staten i allmänhet, i afseende på Krono-
 behöllningen, och alla Råntetagare för deras enskilda del i synner-
 het, wid sådane olycksfålen, förda en winst, som swärligen kan
 förenas med den billiga jämkning som medborgare och Sambålls
 medlemmar emellan råda bör. Då miswäxt inträffar, då jord-
 brukaren lider, då han oftast måste sakna sin och de sinas tilbörliga
 bergning, då, just då har Råntetagaren högsta fördel af sin In-
 delning. Den förre, oförmögen at i persedlen afbörd sig Afraad
 och Krono-Tionde-Spanmål, blifwer då präskad til updrifna lös-
 ningspriser, i synnerhet hwad beträffar Krono-Tionden, såsom un-
 derkastad en större forfle-skyldighet. Han suckar, men han kan
 ej undgå det hårda öde, at när han får som minst af sin swett och
 möda, måste han utgifwa som måst. Det har händt at jordbru-
 karen här i Orten nödgats betala en Tunna Tionde-Spanmål,
 hälften Råg och hälften Korn, ända til 4 Rd. 32 Skill. Den ho-
 nom i Författningarne förundte lindring, hwad angår Afraiden,
 at wid bewissig miswäxt, så lösa den efter markegången, betyder
 föga. Utom det at markegången höijer sig, om icke lika med, dock
 i mohn af allmänna sålgningspriserne, kommer Landtmannen ej
 i åtnjutande af sådan lindring, utan kostsamma förutgående For-
 maliteter af miswäxt syn, med mera. I afseende på indelte Kro-
 no-Tionden åter, åger minsta Förskoning icke rum. Den måste
 af Skattdragaren antingen utgöras i persedlen eller betalas efter
 högsta Bergslagspris, miswäxten må wara aldrig så stor och o-
 jäfagtigt bewisad.

Igenom dessa sammantagne omständigheter, oagadt at de alf-
 warsammaste erhindringar och föreskrifter, så wäl af min Före-
 trädare i Embetet som mig til Upbördsmännen icke blifwit under-
 låtne, utan tåtast utfärdade, upstego efter hand Krono-Resterna
 i detta Lån ända til snart 50,000 Riksdaler, hwilka en frugtbar
 föröd och upbördens driftigaste händhafwande först nu de senaste
 åren förmått nedsätta til omkring Trettiotusende Riksdaler. Jag
 dristar således hoppas Upbördens återställande, ehuru med lång-
 sam

samma steg, i sitt tilbørlige Stic, så wida härjande miswårter ej mellankomma. Men det nästan öfwerwinnerliga onda, som i sådane håndelser rågar jordbrukarens misföde, på sätt, jag nyss hade Nåden anföra, har så mycket mer wåckt min upmärksamhet och mitt bekymmer, som jag anser just det bland de förnämsta ordsaker til den Skattdragande Landtmännens wannagt. Jag skulle anse för den högsta tilfredsställelse om jag håremot kunde upgifwa botemedel, om jag kunde föreslå en antagelig jämföring, som å ena sidan underlåtade jordbrukarens nu tryckande börd af en infallande miswårt och å andra sidan ej gjorde intrång uti Tionde och Ålfreds-tagares helgade och billiga rättigheter, samt deras skåliga bergning. Och ehuru detta är mer at önska än hoppas, bör jag dock icke underlåta, at inför Eders Kongl Majt i underdånighet framlägga de Anmärkningar, som i detta ämne mig förekommit.

En ständig Marfegång, hwarefter Rånte-Spanmålen i miswårt-år skulle få lösas, har försarenheten redan wisat, ej wara brukbar utan at medföra för Råntetagarne et obilligt lidande, åfwen som, ehuru kanske i mindre mohn, om föregående årets Marfegång skulle tjena til lösningspris. Det ömnoaste är kunde til åfwentyrs föregå den swåraste miswårt. Ingen nödwändighets wahra är underkastad så hastigt stigande och fallande i wårde, som Spanmålen.

Jämwäl, då Råntegifwaren tillägges rättighet, at wid miswårter få lösa hela Rånte-Spanmålen, ehwad afskafadt pris ån må utfinnas, tyckes lidandet också i det fallet för mycket wändas på Råntetagaren. Hans anspråk at för des och de sinas underholl i alla håndelser bekomma åtminstone en del af Spanmålen in natura synes lika så billigt, som den öfwerdrifna winst obillig, har upbår för lösnings-Spanmål, hwilken han utöfwer egit behof åtjuter och til affalu föryttrar.

Men det är en skålig inskränkning i denna winst, som efter min underdåniga tanka torde kunna tjena til medelwäg så i ena som andra af öfwan anförde hånseenden, som å ena sidan skulle
med

medföra lindring för Skattdragaren i des misföde, men å andra sidan ingen förlust för Råntetagaren, blott saknad af en winst, den han wore skyldig en nyttig och närande medborgares upprätt hollelse. En uppoffring så billig, at knapt någon Råntetagare skulle finnas nog kallfönnig för medborgares bestånd, at icke den sjelfwilligt årbjuda, om derpå ankommo. Jag gör mig derom så mycket mer försäkrad, som lysande efterdömeu drotinnan icke kunde fela af de högt uppsatte bland Clericie-Staterne, hvilka innehafwa så betydlig del af Krono-Tionden. Så skuldror kunna nedtryckas af en börda, som, fördeld på flere, bäres utan betydlig känning. Det är med detta tänkesätt jag önskat, at utwäg måtte påfinnas och widtagas til en slikt jämkning Skattdragare och Råntetagare emellan, och hwarmed jag i djupaste underdånighet dristar öfwerlemnna til Eders Kongl. Maj:ts Nådigste ompröfwande, huruwida denna jämkning må lämpeligen kunna verkställas på följande sätt: At Råntegiswarne tilläggas oinskränkt frihet, utan affeende på mer eller mindre miswärt, och följakteligen utan omgång af formaliteter til des bewisande, at när som hållst så förwandla hälften af deras utgörande Krono-Tionde- och Aftrads-Spanmål, uti dagswerken, hvilka likwål med penningar efter årlig Markegång betalas skulle, efter den jämförelse grund Kronans Jorde-böcker innebära, som uptaga en Tunna Spanmål hälften Råg och hälften Korn til et wårde af 2 Dal. 8 öre Silfwermynt eller 36 skill. Specie och ett Drånge Dagswårke til 4 öre S:mt eller 2 skill. Specie, i följe hwaraf halfwa Utlags Spanmålen finge af Bonden lösas med wårdet af aderton Drånge Dagswårken; en Rånta, som bland alla minst är underkastad håftiga skänningar af fallande och stigande, utan måst bibeholler ett efter tidernas stic lämpadt och jämnt wårde. Likwål borde Råntegiswaren, om han denna förmon begagna wille, wara skyldig sådant Råntetagaren, eller den Embetsman Anordningen af Råntespanmålen tilhör at ombesörja, bewisligen tillkännagifwa innan Aftrads- eller Thomx-dag det året, hwarföre Rånte-Spanmålen utgöras

göras skal, på det Råntetagaren må i tid weta huru mycken lösnings Spannmål han in natura har at räkna på och om det anwändande kunna foga nödig anstalt.

Men ehurudan miswäxt och må inträffa, bör deremot Råntegiswaren alltid wara förbunden, at ofelbart antingen in natura erlægga den andra hälften af Rånte-Spanmålen eller det i afsewererings orten gällande fulla wärde.

Om detta bleswe en Lag, allmän för all Krono-Tionde-och Afrads-Spannmål, ware sig Kronan förbehollen, eller Clericie och Academie Staterne anslagen, eller på Civil- och Militia-Staterne indeld, eller Ad pios usus och wisfa Oeconomix behof anordnad, så förmodar jag, at Jordbrukaren skulle wid infallande miswäxt sinna sin börda märkeligen lättad, och Indelnings-hafwaren ej eller hafwa skällig orsak, at klaga öfwer intrång i någon det tilbörliga rättighet.

At som nu den senare åger, i följe af Författningarne, en fördel, desto större ju swårare och Allmännare miswäxten öfwer går Landet, synes uppenbarligen motsäga all inrättnings goda grund och rätta ändamål.

Någon Tionde-innehafware skulle kanske i första påseende finna omrörde lösnings rätt medföra rubbning uti de om ständig Tiondes utgörande i ond och god tid slutne Contracter. Men han borde lätteligen kunna rättas från en så felagtig tanka. Tionde-Contracterne äro afslutade efter tagit medium af Tio eller flere årens wärd, deribland ömnoga, medelmättiga och miswäxt-år. Det utgörande quantum grundar sig således på en medelmättig wärdt alla år, och den til gods njuter ju Tiondestagaren fullkomligen, då blott hälften af det Spannmåls tildelning är underkastad en lösen, som alltid motswarar Sädens wärde uti medelmättiga år.

At Städerne widkännas en större del af Krono-Resterne i Westmanland än som swarar mot den proportion de hafwa af Krono-Upböörden, besannar hwad jag om Städernes och deras näringars tillstånd redan haft Råden anföra, at nemligen förtjuffen

sten detal på för många händer och et til omständigheterna illa påstående lefnadsfätt gemensamt bidraga, at beswåra Ståderne med af sig komne inwånare. De botemedel, som kunna återsätta Stads-nåringarne och lefnadsfättet i sitt rått: skick, skola och i samma mån öppna utvägar til Krono-utfylldernas afbördande i råtter ordning.

Detta kan selskapsråd skundom lägga hinder i upbördens tilbörliga gång. Exempel saknas icke, at den skattskyldige så på Landet som i Ståderne ej aktadt, at å upbörds-Stämningarne insinna sig til Krono-Råntornes betalande, ehuru tillgång honom icke felats; ty han finner för sig beqvämare, at afbida Utmätningssmannen i gården, och då årlägga Krono-utfyllder; emedan en anstald Utmätning af Krono-medel medför ingen kostnad för den trefskande. Sådant måste af Krono-Bejente utan minsta arfwode wärkställas. Desutom bespar Bonden just genom en slikt uraktlåtenhet för sig et dagswerte, som han måste använda, då antingen han sjelf, eller dess utfickad inställer sig wid Upbörds-Stämningen. Härigenom wåra Resflångderne och Krono-Bejeningen kan swärligen medhinna at fara nästan Gård från Gård, åtminstone By från By, och hålla Upbörd. I synnerhet har Krono-Bejentes beswår märkeligen öfats med Resflångder på snart sagt hela Upbörden af husbehofs Bränneri-arrende-afgiften, hwars Upbördsställen, Magazins-Contoiren, äro för större delen af Allmogen aflägsa.

Jag tror, at om en sådan underlåtenhet bestraffades med någon kostnad, skulle rättelse härutinnan årnås, och at det skulle göra tilfyllest om utmätningss-Arfwode bestods äfwen för Kronans Råntor, som för enskiltas fordringar. Sluteligen bör jag icke förbigå ännu en Upbörds-werket rörande omständighet. Jag har anmärkt, at ibland de så kallade extra ordinaires affortningar, afföras årligen å Kronans beräknade Upbörd betydliga poster för fattigdom och bristande tillgång, och deraf det måsta för Frälse Bønder och Torpare. En när dessa, merändels präskade til hårda och strånga wilkor, råka i obestånd, öfwerstiger nästan altid deras skuld til Guds-ägaren, för husröta och andre efterfatte skyldigheter, all deras obetydliga tillgång, hwilken då af Guds-ägaren, efter dess innehafwande rättighet, genast utpantas och anammass, hwarigenom Krono-Bejeningen blifwer förefkommen, at kunna uttaga sådane personers inneskående Krono-Råntor. Men då det ankommer på en Husbonde, at lemna sina underhafwande arbetare sådane wilkor, hwarmed de kunna hafwa bestånd, och då hans egen fördel tyckes åläggja honom, at vara liksom sitt folks förmyndare, synes och den Lagen lika billig, som för Kronans rätt högstnödmandig, hwilken tilförbant hwarje Husbonde at vara ansvarig för sine Landt-Bønders och Torpares personliga Krono-utfyllder.

För-

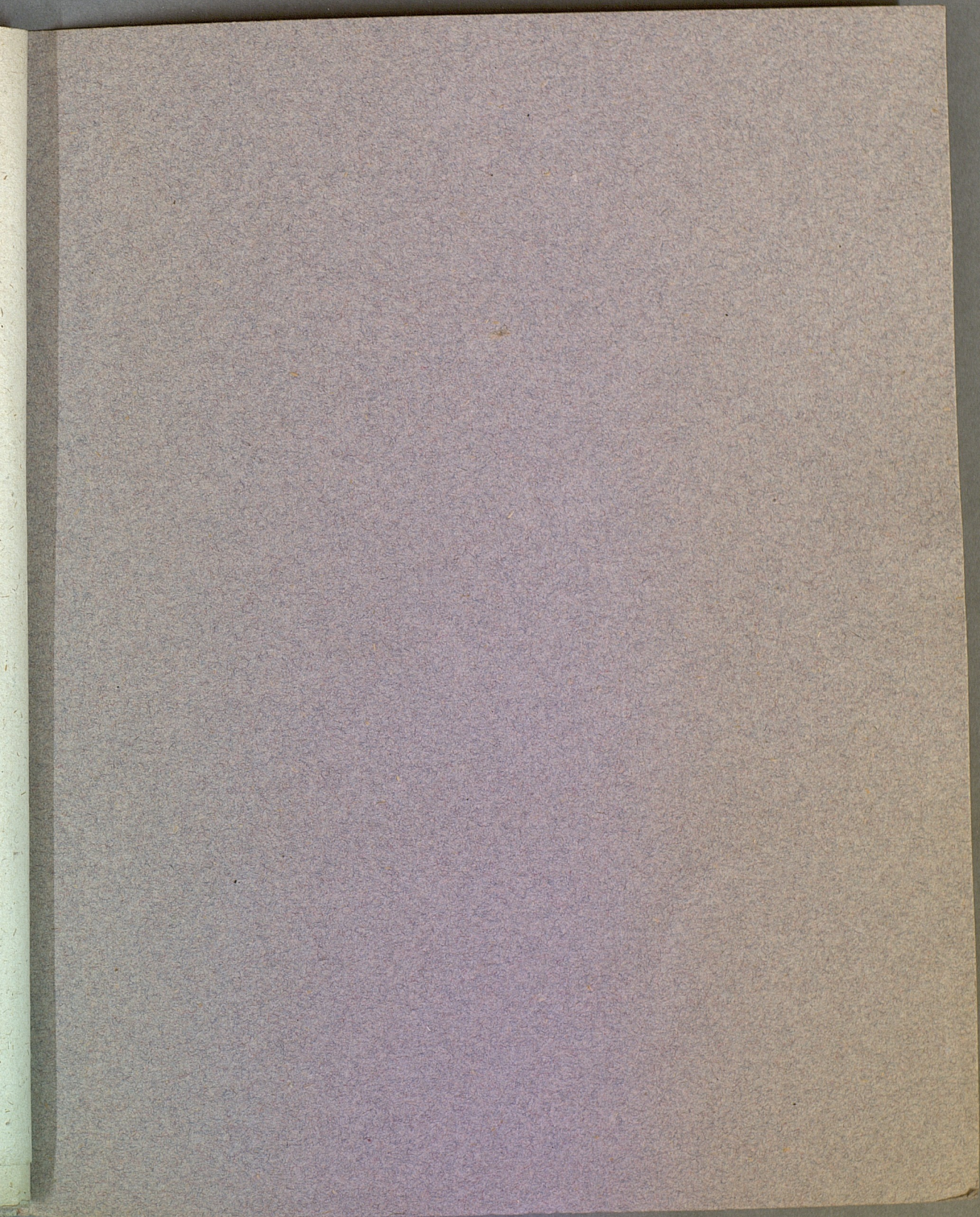
Förfell skyldigheten af Lionde och Afrads Spanmålen, medför, efter des i Författningarne nu utskafade grunder, en olikhet i tunga och besvär ibland Råntegifwारे, som hwarfen synes vara grundad i billighet eller den rätt, Medborgare af lika Predicament böra njuta: Våde Krono-Lionde och Afrad äro Spanmåls-Råntor, til lika värde af Kronan uplätne och åtfölja Jordbruket; ingen ting synes detsföre Naturligare, än at Jordbrukaren äfwen wid des utförande böde föna en lika skyldighet: Nu måtte Lionde-gifwारे, Laglikmatigt, föra til Lagslagans gräns, och då Fahlu Län lyder under Westmanlands Lagslagu, och all Spanmål i allmänhet förytttras til Bruken detsföres, har den Jordbrukaren som bor på gräntjen emot Kerike 3 å 4 gånger längre wäg, än den som til Bergslagen angräntsar; Afraden åter skal föras til Indelningshafwारेns Boställe eller hemwist, där det inom Lagslagan är beläget, eljest 4 å 5 mil utom Lagslagans gränt; fölgden deraf är den, at Afrads-gifwारे, indelte antingen på Musthåll eller Boställen, föra Råntan, en del, då desse Lägenheter finnas i hans gränstap belägne, ofta icke en half mil, då andre, såsom til exempel Munktorps Sockns til Fahlu Lands-Stat anslagne Afrads-gifwारे, så föra Råntan ifrån 18 til och med 20 mil. All här af följande obillighet, som wid alla Riksdagar utgjorde et ämne för Allmogens flagan, och medför årliga twifler och Råtegångar Rånte-gifwारे och Rånte-tagare emellan, skulle genom stadgande af et wist miltal, vara undanrögd, och om det för Rånte-gifwारे i Westmanland utfattes til 8 å 10 mil, som Råntan ifrån Hemmanet högst föras skulle; wore Indelningshafwारे i sin tillståndiga rätt, aldeles okränt och Jordbruket näringen, i denne skyldighet, lika belastad; Det är mig icke obekant at detta ämne ådragit sig Eders Kongl. Maj:ts Herr Fadens alt omfattande öma omwårdnad, och at, om icke ondskan afbrutit handläggningen derwid, detsamma wisserligen redan varit regleradt; men då jag icke kan återkalla denne händelse, utan at föra Eders Kongl. Maj:ts hjerta, och förnya hos mig sjelf det qual, som döden allena kan utsläcka, äger jag blott det öfrigit at hemställa til Eders Kongl. Maj:ts Wisshet och Nåd hwad jag i detta och andra äffenden, til allmänt gagn och enskild bättnad, efter mitt underdåniga åliiggande, haft Nåden anföra. Med djupaste undersätelig nit och trohet til dödsstunden framhårdar

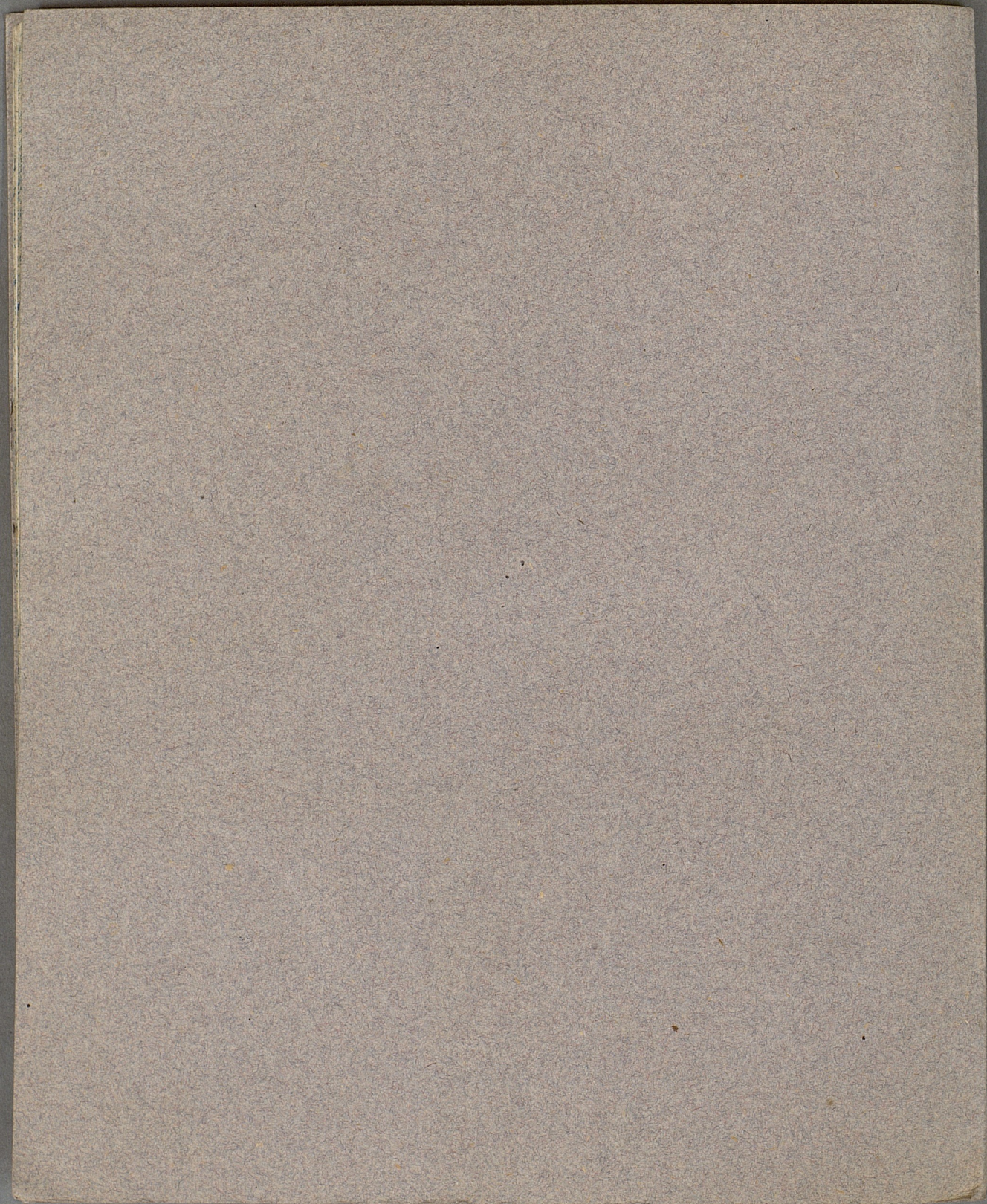
Stormågtigste Allernådigste Konungs Eders Kongl. Maj:ts

Älterunderdånigste Tropligtigste Tjenare och Undersäte
ULRIC GUSTAF DE LA GARDIE.

Westerås Slott af Lands-
Cancelliet d. 30 Junii 1792.

J. W. ALMGREN. A. EKELUND.

www.books2ebooks.eu